ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

INCREASING THE ROLE OF COMPETITIVENESS OF THE NATIONAL ECONOMY AS A FACTOR OF ECONOMIC GROWTH IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

У статті розглядається актуальна проблема, пов'язана з інноваційним розвитком економіки нашої країни під впливом глобалізації. Перехід на більш високий рівень економічного розвитку приведе до підвищення конкурентоспроможності української економіки як фактору економічного зростання в умовах глобалізації. Стійке зростання економіки будь-якої держави вимагає сприятливих умов для розвитку бізнесу та активного втручання інноваційних факторів в економічне життя, що передбачають посилення конкурентних переваг порівняно з іншими країнами світу. Супроводжуваний глобальними процесами перехід до сталого розвитку передбачає формування нового рівня регулювання економічних відносин. Тому проблема конкурентоспроможності економіки України є надзвичайно актуальною в умовах глобалізації. Також розглянуті основні підходи до оцінки конкурентоспроможності національної економіки в умовах зсоєодення. Сформована система показників конкурентоспроможності національної економіки, а також виділені фактори, що на неї впливають.

Ключові слова: конкурентоспроможність, національна економіка, глобалізація, фактори впливу, економічне зростання, підходи до оцінки, індекс глобальної конкурентоспроможності.

В статті обговорюється актуальна проблема, пов'язана з інноваційним розвитком

економіки нашої країни під впливом глобалізації. Перехід к более высокому уровню экономического развития повысит конкурентоспособность украинской экономики как фактора экономического роста в контексте глобализации. Устойчивый экономический рост любого государства требует благоприятных условий для развития бизнеса и активного вмешательства инновационных факторов в экономическую жизнь, которые предполагают увеличение конкурентных преимуществ по сравнению с другими странами мира. Сопровождаемый глобальными процессами переход к устойчивому развитию предполагает формирование нового уровня регулирования экономических отношений. Поэтому проблема конкурентоспособности экономики Украины крайне актуальна в контексте глобализации. Рассматриваются также основные подходы к оценке конкурентоспособности национальной экономики в нынешних условиях. Формируется система показателей конкурентоспособности национальной экономики, а также подчеркиваются влияющие на нее факторы.

Ключевые слова: конкурентоспособность, национальная экономика, глобализация, факторы влияния, экономический рост, подходы к оценке, индекс глобальной конкурентоспособности.

УДК 330.014

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastruct52-6>

Панкратова О.М.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту,
бізнесу та професійних комунікацій
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна

Pankratova Olena

V.N. Karazin Kharkiv National University

The article discusses the current problem related to the innovative development of our country's economy under the influence of globalization. The transition to a higher level of economic development will increase the competitiveness of the Ukrainian economy as a factor of economic growth in the context of globalization. Sustainable economic growth of any state requires favorable conditions for business development and active intervention of innovative factors in economic life, which involves an increase in competitive advantages over other countries of the world. Therefore, the problem of competitiveness of Ukraine's economy is extremely relevant in the context of globalization. Key approaches to assessing the competitiveness of the national economy in the current environment are also being considered. A system of indicators of competitiveness of the national economy is being formed, as well as the factors influencing it. The article defines the essence of the concept of competitiveness of the national economy as a factor of economic growth in the context of the integration of the world economic space and the formation of a global market. Among the main methods that were used in the process of analytical research, the following should be highlighted: analysis and comparison – to determine the concept of competitiveness and the factors affecting it. Methods – for processing statistical data when assessing the analysis of factors affecting competitiveness; strategic analysis – identifying Ukraine's place in the world ranking. To strengthen and increase the competitiveness of the national economy in the context of globalization, further modernization and diversification of industry is required by transferring it to a qualitatively new level, aimed at the advanced development of high-tech processing industries, primarily in the production of finished products (production of dietary supplements and organic food) with high added value based on deep processing of raw materials; continuation of the policy of stimulating the localization of production and import substitution, primarily of consumer goods and components, expansion of inter-industry industrial cooperation; liberalization and simplification of export activities, diversification of the structure and geography of exports, expansion and mobilization of the export potential of economic sectors.

Key words: competitiveness, national economy, globalization, factors of influence, economic growth, approaches to assessment, global competitiveness index.

Постановка проблеми. В умовах інтернаціоналізації та глобалізації підвищується увага до проблеми конкуренції національної економіки. Супроводжуваний глобальними процесами перехід до сталого розвитку передбачає формування нового рівня регулювання економічних відносин. Тому в умовах становлення нової моделі соціально-економічного розвитку країни питання конкурентоспроможності та сталого

розвитку української економіки займають провідне місце.

Процеси глобалізації впливають як на ефективність функціонування світової економічної системи, так і на окремі національні економіки. Такий вплив має як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивні наслідки полягають у тому, що підвищується конкуренція, удосконалюється система управління на глобальному рівні тощо.

Негативні – все більша диференціація рівня доходів у різних країнах, тим паче в умовах сьогодення.

У сучасній економічній літературі є підхід до оцінки конкурентоспроможності національної економіки, що використовується Всесвітнім економічним форумом для розрахунку індексу глобальної конкурентоспроможності (GCI). Рівень конкурентоспроможності визначає позицію країни у світовому економічному просторі, показує її можливість адаптуватися в умовах жорсткої конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомий внесок у розвиток методології конкурентоспроможності національної економіки здійснили такі вітчизняні вчені, як: В. Алещенко, О. Білоус, В. Биковець, І. Відоменко, А. Герасименко, Т. Гончар, В. Дикань, Я. Жаліло, О. Кендюхов, Б. Квасюк, Д. Малащук, А. Мельник, А. Москвіна, В. Новицький, Ю. Пахомов, А. Поручник, А. Румянцева, В. Сіденко, Н. Татаренко, А. Філіпенко, О. Чепурна, Е. Цибульська та інші.

Нежаючи на чималу кількість наукових публікацій та праць, присвячених проблемі конкурентоспроможності національних економік, опрацювання цієї категорії різними науковцями знаходиться на не досить вивченому рівні, що ускладнює подальший аналіз факторів підвищення конкурентоспроможності і потребує подальшого поглибленого дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення сутності поняття конкурентоспроможності національної економіки як фактору економічного зростання в умовах інтеграції світового економічного простору і формування глобального ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У світовій літературі немає загальноприйнятого поняття «національна конкурентоспроможність». Є широкий спектр уявлень, від найзагальніших до більш поглиблених. Визначення цього поняття, яке, на мою думку, більш чітко передає зміст поняття, запропоновано бельгійським економістом Ф. Праді: «Національна конкурентоспроможність – здатність країни постійно збільшувати свою частку на світовому ринку» [6]. Тут мається на увазі, що країна володіє такими перевагами порівняно з іншими країнами у витратах і/або якості товарів, які дають їй змогу постійно утримувати провідні позиції в повсякденному суперництві на світовому ринку. Відповідно до визначення Гарвардського словника «Field Guide to Business Terms», «конкурентоспроможність – це здатність країни або бізнесу виробляти товари і послуги, які можуть успішно конкурувати на світових ринках» [2]. Підсумовуючи, зазначимо, що національна конкурентоспроможність (конкурентоспроможність країни) – це здатність її підприємств, організацій і галузей випереджати суперника в завоюванні і зміцненні позицій на зарубіжних ринках, що зумовлена економічними,

соціальними, політичними та іншими факторами в самій країні.

У сучасних умовах конкурентоспроможність країни визначається ретельно продуманою стратегією оптимізації галузевої структури національної економіки й урахуванням довгострокових геоекономічних перспектив. Будучи органічною частиною все більш цілісного світового господарства, тобто під впливом глобалізації, національна економіка може залишатися конкурентоспроможною лише в тому разі, якщо її структурні параметри співзвучні з напрямом розвитку галузевої структури цього глобального господарства, вдало вписуються в нього і дають змогу країні постійно нарощувати свій економічний і технічний потенціал. У наш час конкурентоспроможність країни – результативний показник того, наскільки ефективно порівняно з іншими країнами вона виробляє, розподіляє і продає товари і послуги та наскільки розумно використовує свої експортні переваги для неухильного підвищення власного економічного потенціалу в найширшому сенсі цього поняття.

Такий результативний показник складається з безлічі елементів, серед яких – і природні багатства країни, і якість і кількість її робочої сили, і рівень технічного розвитку, що визначає продуктивність праці цієї робочої сили, і майстерність макроекономічного регулювання з боку держави.

Національну конкурентоспроможність визначають на основі вивчення конкурентних переваг і слабкостей тієї чи іншої країни. До конкурентних переваг країни можна віднести:

- 1) стабільність політичної і правової системи;
- 2) частку валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення;
- 3) високу тривалість життя;
- 4) високу ефективність використання ресурсів;
- 5) оптимальний експорт;
- 6) низьку інфляцію;
- 7) наявність природних ресурсів і сприятливий клімат, вигідне географічне положення;
- 8) значну частку конкурентоспроможних організацій;
- 9) конкурентоспроможність трудових ресурсів;
- 10) гнучкість фінансової системи;
- 11) динамічність внутрішнього ринку;
- 12) відсутність державної заборгованості;
- 13) високу освіченість населення;
- 14) високу конкуренцію в усіх сферах діяльності;
- 15) відкритість, високий рівень міжнародної інтеграції і кооперування;
- 16) високу якість інфраструктури ринку;
- 17) низькі податкові та митні ставки;
- 18) високу культуру бізнесу;
- 19) високий рівень інформаційного забезпечення управління країною [6].

Серед показників міжнародної та української практики найбільш часто використовуються такі:

1) обсяг ВВП, що відображає ємність національного ринку і потенціал конкурентоспроможності національної економіки;

2) частка витрат на кінцеве споживання у структурі ВВП і валових накопичень у кінцевому споживанні;

3) ставлення експортно-імпортних сальдо до суми зовнішньоторговельного обороту країни, що відображає динаміку потенціалу конкурентоспроможності національної економіки;

4) співвідношення середніх індексів цін на експортовані та імпортовані країною товари і послуги;

5) структура ВВП країни.

У сучасній економічній літературі є кілька підходів до оцінки конкурентоспроможності національної економіки.

Щорічно Всесвітній економічний форум публікує звіт із конкурентоспроможності економік низки країн, у якому конкурентоспроможність вимірюється на основі двох індексів: індексу глобальної конкурентоспроможності (GCI) та індексу ділової конкурентоспроможності (BCI). Кожен із цих індексів складається з декількох компонентів. Починаючи з 2006 року GCI складається з чинників, які розмістилися в 9 великих групах, таких як: 1) інститути; 2) інфраструктура; 3) макроекономічне середовище; 4) здоров'я і первинна освіта; 5) вища освіта; 6) ефективність ринку; 7) технологічна готовність; 8) ділова активність; 9) інновації.

Індекс ділової конкурентоспроможності складається з двох компонентів: 1) якості національного ділового середовища, 2) операцій та стратегій компаній. Кожна з наведених вище груп охоплює

певну сторону соціально-економічної сфери суспільства. Підхід, який використовується Світовим економічним форумом, характеризує конкурентоспроможність на основі системи взаємопов'язаних показників.

Розглянемо місце нашої держави у світовому рейтингу GCI (рис. 1).

Щорічно Всесвітній економічний форум публікує звіт із конкурентоспроможності економік низки країн, за яким країни ранжуються за кількістю балів, сума яких дає змогу надати уявлення не тільки про рівень розвитку продуктивних сил, а й про гнучкість господарської системи відповідно до змін у світовій економіці.

У різні роки значення Індексу конкурентоспроможності у світовому рейтингу майже не змінювалося та займає не кращі позиції у світовому рейтингу: 2016–2017 – 85/138; 2017–2018 – 81/135; 2018–2019 – 83/140; 2019–2020 – 85/141.

Промисловість значною мірою є визначальним сектором національної економіки. Аналіз стану промисловості показує, що за весь період 2020 року виробництво в цій галузі стрімко падає порівняно з 2019 роком (на 5,2% скоротився обсяг промислового виробництва за даними Державного комітету статистики) (рис. 2).

За останні три роки обсяг ВВП зростає. Зростання ВВП в 2019 році порівняно з 2018 роком становив 12,4%. У 2018 році порівняно з 2017 роком – 19,9%. Загалом зберігається висока частка сільського господарства, торгівлі та обробної промисловості в обсягу ВВП. Зростання секторів, незважаючи на процеси глобалізації у світовій

Рис. 1. Місце України у світовому рейтингу за даними Всесвітнього економічного форуму [5]

Рис. 2. Індекси промислової продукції

Джерело: складено автором за [1]

економіці, очікується в адміністративних і соціально значущих галузях. Аграрні підприємства дозволять економіці триматися на плаву, оскільки попит на продукцію сільського господарства залишиться високим.

Завдання підвищення конкурентоспроможності вітчизняного промислового виробництва на основі технічного переозброєння підприємств повинно бути одним із пріоритетних напрямів розвитку країни на найближчі роки. Вирішення цих завдань вимагає проведення промислової політики, спрямованої на активізацію інвестиційної та інноваційної діяльності, модернізацію обладнання, впровадження нових і новітніх технологій, підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності промисловості України на основі переходу на інноваційний шлях розвитку.

Динамічний розвиток промисловості неможливий без упровадження інноваційних технологій, проектів і освоєння конкурентоспроможної продукції. Технологічне переоснащення промисловості на виробництво конкурентоспроможної продукції необхідно здійснювати за рахунок власного ресурсного, виробничого і науково-технічного потенціалу та значною мірою за рахунок модернізації виробництва і трансферу високих технологій. Засобами досягнення зазначених конкурентних переваг від обсягу виробництва продукції є:

1) сучасні технології, реалізовані на базі новітнього технологічного обладнання;

2) сучасні інформаційні технології організації та управління виробництвом, що забезпечують мінімізацію втрат часу і коштів у процесах розроблення і виробництва;

3) сучасні системи менеджменту якості продукції, що забезпечують мінімізацію дефектів продукції і витрат на їх усунення;

4) сучасні системи мотивації, навчання й атестації робітників, інженерів і менеджерів підприємства, що необхідні для забезпечення сталого ефективного виробництва високоякісної продукції.

Слід зауважити, що для подальшого зміцнення і підвищення конкурентоспроможності національної економіки необхідними є:

– подальша модернізація та диверсифікація промисловості шляхом переведення її на якісно новий рівень, спрямованого на випереджальний розвиток високотехнологічних обробних галузей, насамперед із виробництва готової продукції (біологічно активних добавок, екологічно чистих і органічних продуктів харчування) з високою доданою вартістю на базі глибокої переробки сировинних ресурсів;

– продовження політики стимулювання локалізації виробництва та імпортозаміщення, передусім споживчих товарів і комплектуючих виробів, розширення міжгалузевої промислової кооперації;

– скорочення енергоємності та ресурсоємності економіки, широке впровадження у виробництво енергозберігаючих технологій, розширення використання поновлюваних джерел енергії, підвищення продуктивності праці в галузях економіки;

– створення нових і підвищення ефективності діючих вільних економічних зон, технопарків, малих промислових зон;

– лібералізація і спрощення експортної діяльності, диверсифікація структури та географії експорту, розширення і мобілізація експортного потенціалу галузей економіки.

Висновки з проведеного дослідження.

Таким чином, підвищення національної конкурентоспроможності є комплексним завданням, успіх якого визначається розвитком людського капіталу, економічних інститутів, реалізацією і зміцненням уже наявних конкурентних переваг нашої держави і створенням нових конкурентних переваг, пов'язаних із диверсифікацією економіки і формуванням потужного науково-технологічного комплексу й економіки знань. Задля зміцнення своїх позицій нашої країні необхідна подальша модернізація промисловості шляхом переведення її на якісно новий рівень, широкого впровадження у промислове виробництво енергозберігаючих технологій, розширення використання поновлюваних джерел енергії, підвищення продуктивності праці в галузях економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Валовий внутрішній продукт на душу населення. URL: <https://index.minfin.com.ua/> (дата звернення: 18.02.2021)
2. Field Guide to Business Terms. Boston (Mass.). 1993. P. 71.
3. List of Countries by Projected GDP per capita. URL: <http://statisticstimes.com/economy/countries-by-projected-gdp-capita.php> (дата звернення: 18.02.2021)
4. Simon H. Hidden Champions of the 21st Century: Success Strategies of Unknown World Market Leaders. New York. Springer. 2009. 158 p.

5. The Global Competitiveness Report 2019-2020. URL: <https://www.weforum.org/> (дата звернення: 17.02.2021)

6. Цибульська Е.І. Конкурентоспроможність національної економіки: дослідження сутності в епоху економіки знань. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017, № 16 (Ч.2). С. 146–149.

REFERENCES:

1. Valovyy vnutrishniy produkt na dushu naselennya [Gross domestic product per capita]. Available at : <https://index.minfin.com.ua/> (accessed 18 February 2021)
2. Field Guide to Business Terms. Boston (Mass.). 1993. P. 71.
3. List of Countries by Projected GDP per capita. Available at : <http://statisticstimes.com/economy/countries-by-projected-gdp-capita.php> (accessed 18 February 2021)
4. Simon H. Hidden Champions of the 21st Century: Success Strategies of Unknown World Market Leaders. New York. Springer. 2009. 158 p.
5. The Global Competitiveness Report 2019-2020. Available at: <https://www.weforum.org/> (accessed 17 February 2021)
6. Tsybul'ska E.I. Konkurentospromozhnist natsionalnoyi ekonomiky: doslidzhennya sutnosti v epokhu ekonomiky znan [Competitiveness of the national economy: a study of the essence in the era of the knowledge economy]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. 2017, vol. 16, no. 2. pp. 146–149. (in Ukrainian)